పంజాబ్ రైతుల ఆందోళన – ఉద్యమ సమీకరణ – నిర్మాణం – ఫలితాలు

– డా॥ సుచాసింగ్ గిల్

(పటియాలలోని పంజాబ్ విశ్వవిద్యాలయ విశ్రాంత ఆర్థికశాస్త్ర ఆచార్యులు, డా॥ సుచాసింగ్ గిల్. ఆయన వ్రాసిన పెద్ద వ్యాసంలోని అయిదవ అధ్యాయపు ముగింపు భాగం ఇది.)

జూన్ 2020న మూడు వ్యవసాయ బిల్లుల ఆర్డినెన్సు ఆమోదించిన తరువాత పంజాబులో ఉద్యమం ప్రారంభమయినప్పటి నుండి లెక్క వేసుకుంటే ఈ వ్యాసం రాసేటప్పటికి ఒక సంవత్సర కాలం పూర్తయింది. రైతులు ఢిల్లీ సరిహద్దులలో 26 నవంబర్ 2020 నుంచి ప్రారంభించిన ఆందోళనకు దాదాపుగా 8 నెలల కాలం పూర్తయింది. రైతుల తక్షణ డిమాండ్లయిన మూడు కొత్త వ్యవసాయ చట్టాల ఉపసంహరణ, మద్దతు ధరలకు చట్టబద్ధతల మీద జరుగుతున్న చర్చలలో ప్రతిష్టంభన కొనసాగుతూనే వచ్చింది. తెర వెనుక సంప్రతింపులు జరుగుతున్నప్పటికీ అధికారికంగా చర్చలు తిరిగి ప్రారంభం కావడం లేదు. ఆందోళన సమాప్తి అయ్యేంతవరకూ అంతిమ ఉద్యమ ఫలితాల కోసం వేచిచూడవలసిందే. ఈలోగా వివిధ ఉద్యమ దశలలో సాధించిన కొన్ని ఫలితాలను మనం ఒకసారి మననం చేసుకుందాం. మొట్టమొదటిగా 1992లో పంజాబులో మొదలయిన రైతుల ఉద్యమం అనేక సంఘాలుగా విడిపోయే సంప్రదాయాన్ని పూర్వపక్షం చేస్తూ 2020 నాటికి అందరు ఐక్యం కాగల దశకు చేరుకుంది. ఇదే బాటలోనే హర్యానాలోని రైతులు కూడా ఐక్యం కాగలిగారు. హర్యానా, పంజాబులోని రాజకీయ నాయకులు నిరంతరం నదీ జలాల పంపకం విషయంలో హర్యానా – పంజాబు రాష్ట్రాల రైతుల మధ్య అంతరాలను సృష్టిస్తూనే వచ్చారు. దీనివల్ల 1980 దశకంలో పంజాబులో ఉద్రిక్త పరిస్థితులు నెలకొన్నాయి. ప్రస్తుత ఉద్యమం అభిప్రాయ భేదాలతో విడిపోయే సంప్రదాయానికి భిన్నంగా రెండు పొరుగు రాష్ట్రాల రైతుల మధ్య పరస్పర సహకారాన్ని, సయోధ్యను వేగంగా పెంచగలిగింది. దీని ద్వారా రెండు ప్రయోజనాలు సిద్ధించాయి. ఒకటి, హర్యానా రైతుల సహకారంతో పంజాబు రైతులు హర్యానా రాష్ట్రం మీదుగా ఢిల్లీ సరిహద్దులు చేరుకోగలగడం, రెండు – పంజాబు రైతులు ప్రస్తుత రెండు సింఘ్రు, టిక్రి స్థలాలలో కొన్ని నెలల పాటు తమ ధర్నా కార్యక్రమాలను కొనసాగించగలగడం. ప్రభుత్వాల నుండి ఎన్నో ఆటంకాలు, ఒత్తిడులు ఎదురైనప్పటికీ విస్తృత స్థాయిలో హర్యానా ప్రజల నుండి ముఖ్యంగా రైతుల నుండి మద్దతు లభించింది. సంఘటితమవుతున్న రైతుల ఐక్యతా పవనాలు ఉత్తరప్రదేశ్, ఉత్తరాఖండ్, రాజస్థాన్, మధ్యప్రదేశ్, మహారాష్ట్ర ఇతర రాష్ట్రాలలో కూడా బలంగా వీచాయి. ఫలితంగా దేశవ్యాప్తంగా 300 పైగా ఉన్న రైతు సంఘాలు కలిసి సంయుక్త కిసాన్ మోర్చాను ఏర్పాటు చేసుకోవడం, 40 మంది రైతు ప్రతినిధులను ఎంపిక చేసుకోవడం జరిగింది.

రైతు ఉద్యమం జాతీయస్థాయిలో జరిగినప్పటికీ ముఖ్యంగా దేశ నైరుతి భాగం నుండి పెద్ద ఎత్తున మహిళలు పాల్గొని ఉద్యమాన్ని సుస్థిర పరిచారు. దేశ నైరుతి భాగాన్నుంచి ఇంతకు మునుపు ఇంత పెద్ద ఎత్తున మహిళలు రైతు ఉద్యమాల్లో పాల్గొన్న సందర్భాలు లేవు. పురుషులు రైతు ఉద్యమాలలో పాల్గొనడానికి బయటకు వెడితే మహిళలు గ్రామాల్లోనే ఇళ్ళ వద్ద ఉంటూ కుటుంబ వ్యవహారాలతో పాటు పశు సంరక్షణ ఇతర వ్యవసాయ పనులు చూచుకునే వారు. మహిళలు వారి నివాస గృహాల నాలుగు గోడల మధ్య నుంచి బయటికి వచ్చి సుదూర ప్రాంతాలలో ఆందోళన కార్యక్రమాలలో పాల్గొనడం ఒక రకంగా ఉద్యమానికి మంచి ఊపునిచ్చింది. మహిళలు సాంస్కృతికంగా ఉద్యమానికి వన్నె తెచ్చారు. మగవారు ధర్నా స్థలాలలో క్రమశిక్షణతో మెలుగుతూ వారి లగేజిలను జాగ్రత్త పరచేవారు. స్త్రీ పురుషుల మధ్య భేద భావం లేకుండా మహిళలతో పాటు పురుషులు కలసి వంట పనులలో పాల్గొంటూ లంగర్లు నిర్వహించారు. చాలా పెద్ద ఎత్తున యువకులు, యువతులు కూడా ఉద్యమంలో పాలుపంచుకున్నారు. దీనితో పంజాబీ యువకులు మత్తు పదార్థాల బానిసలనే అపప్రధ నుంచి సామాజిక బాధ్యతతో ఆదర్శప్రాయంగా ఉంటున్నారనే గౌరవం పెరిగింది. ఈ అభివృద్ధికర మార్పులతో జాతీయ స్థాయిలో రైతుల ఉద్యమాల పట్ల అవసరమయిన ప్రోత్సాహక వాతావరణం, ఆసక్తి, సంస్థాగత బలం ఏర్పడ్డాయి. దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాల రైతులు వివిధ మతాలకు, విశ్వాసాలకు చెందిన వారయినప్పటికీ ఉద్యమం వారి మధ్య ఐకమత్యాన్ని పెంపొందించింది. ఈ ఉద్యమంలో షెడ్యులు కులాలకు చెందిన వ్యవసాయ కూలీలు కూడా పాల్గొన్నారు. ఉద్యమంలో రైతులు, రైతుకూలీల ఐక్యత వర్ధిల్లాలనే నినాదం ఐకమత్యానికి ప్రతీకగా నిలిచింది. ఇది ప్రజలను మతపరంగా విభజించే (హిందూ–ముస్లిం విభజన) బిజెపి నినాదానికి సవాలుగా నిలిచింది.

ధర్నా స్థలాల్లో వివిధ మతాలు, కులాలకు చెందిన మహిళలు, పురుషులు, యువత సమానంగా కలిసి జీవించారు. ఉద్యమ కారులు మతాలు, ప్రాంతాల మధ్య భేద భావం లేకుండా సమానత్వాన్ని పాటించారు. అందరు కలిసి వంటలు చేసారు. కలిసి తిన్నారు. ఈ వాతావరణం గమనించినప్పుడు 16వ శతాబ్దంలో గురునానక్ గారు కర్తార్‌పూర్‌లో (ప్రస్తుతం పాకిస్తాన్‌లో ఉంది) ఏర్పాటు చేసిన మోడల్ సమాజాన్ని గుర్తుకు తెస్తున్నది. ఉద్యమం ముగిసిన తర్వాత వారి వారి గ్రామాలకు తరలి వెళ్ళినప్పటికీ కూడా ధర్నా స్థానంలో మహిళలు, పురుషులు వివిధ మత, కుల విశ్వాసాలకు చెందిన వారందరిలోనూ ఇదే సంఘీభావం పూర్తి

స్థాయిలో ఉండకపోయినా ప్రభావం మాత్రం ఉండగలదు. దీనినే ఉద్యమం ద్వారా సామాజిక నాగరికత ప్రభావాన్ని సాధించడంగా భావించవచ్చు. ఈ ప్రభావం శాశ్వతంగా ఉండవచ్చు.

పలుచోట్ల సాగిన ధర్నా కార్యక్రమాలు వేళ్ళూనుకున్న ప్రజాస్వామ్యానికి ఆనవాళ్ళు. ప్రతిదినం ప్రతి ధర్నా స్థావర మధ్యభాగంలోని వేదికల నుంచి రైతు ఉద్యమానికి మద్దతుగా వచ్చిన సమాజంలోని వివిధ వర్గాలకు సంబంధించిన వారు ఉపన్యాసాలు ఇచ్చేవారు. ఉద్యమానికి సంబంధించి వివిధ విషయాల మీద వక్తల ఉపన్యాసాలు ప్రేక్షకులలో అవగాహనా చైతన్యం పెరగడానికి ఉపయోగ పడ్డాయి. వివిధ విషయాల పట్ల రైతు నాయకులలో ఏర్పడిన పరిణతిని, యువతలో వచ్చిన ఉత్సాహాన్ని మనం గమనించవచ్చు. విభిన్న అభిప్రాయాలు, ఆలోచనా దృక్పథాలను గమనించడం వారిలో లోతైన అవగాహన, ఇతరుల అభిప్రాయాలను గౌరవించడం నేర్చుకున్నారు. భావాలు, అభిప్రాయాల వైవిధ్యతలను గమనిస్తున్న యువత రైతు ఆందోళన కారణంగా బహిరంగ సమావేశాలు, ర్యాలీలలో ఉపన్యాస కళను నేర్చుకున్నారు. వివిధ వక్తలు, రైతునాయకులు తమ ఉపన్యాసాలలో వ్యక్తీకరించిన అభిప్రాయాలను కంప్యూటర్ల సాయంతో క్రోడీకరించడం నేర్చుకున్నారు. భవిష్యతులో గ్రామీణ భారతం మార్పు చెందడానికి కావలసిన ఒక ముఖ్యమయిన సామాజిక రూపాన్ని పోరాటం అభివృద్ధి చేసింది.

ఇతర ప్రాంతాలకు, సామాజిక వర్గాలకు చెందిన నాయకులతో కలిసి పనిచేయడం ద్వారా పాత తరం నాయకుల ఆలోచనా ధోరణుల్లో మార్పులు వచ్చినాయి. వారిలో కొత్త స్నేహాలు, అభిమానాలు పెరిగాయి. రైతుల పోరాటాన్ని విజయవంతంగా నడిపించడంలో వచ్చిన అనుభవాలతో రైతు నాయకులు దేశంలోని వ్యవసాయ సంక్షోభం, సమస్యలను అర్థం చేసుకోవడంలో అవగాహన పెంచుకున్నారు. వారిప్పుడు మానవ హక్కులు, ప్రజాస్వామిక హక్కుల ప్రాధాన్యతను అర్థం చేసుకున్నారు. రైతులు, కూలీలు, ఇతర రంగాలకు చెందిన శ్రామికులతో కలిసి ఉమ్మడి పోరాటాలను అభివృద్ధి చేయాల్సిన అవసరాన్ని గుర్తించారు. ఇతరుల మాటలలోని పరమార్థాన్ని అర్థం చేసుకోగలుగుతున్నారు. నూతన ఆర్థిక సరళీకరణ విధానాల అమలు, వాటి పర్యవసానాల నేపథ్యంలో ఏవిధంగా పనిచేయాలో చక్కగా అర్థం చేసుకున్నారు. దేశంలో ప్రజలను పీడిస్తున్న సమస్యలకు వ్యతిరేకంగా జరిగే పోరాటాలకు సుదీర్ఘ కాలం పాటు సాగిన రైతుల పోరాటం, చర్చలు, నిరసనలు ఒక మార్గదర్శకంగా నిలిచాయి. దేశంలో విపరీతంగా పెరుగుతున్న ఇంధన ధరలకు వ్యతిరేకంగా రైతుల ఆందోళనలు దీనికి ఒక ఉదాహరణ. దేశంలో ఎన్నిక కాబడిన ప్రతిపక్ష పార్టీలు బలహీన పరిస్థితిలో ఉన్నందున ప్రస్తుత ప్రభుత్వ నిరంకుశ విధానాలకు ప్రజల వ్యతిరేకతను తెలియజేయడంలో రైతు ఉద్యమం ప్రతిపక్ష పాత్ర పోషిస్తున్నది. శాంతియుతంగా సాగిన ఉద్యమం బలమయిన ప్రభుత్వ ప్రజా వ్యతిరేక నిర్ణయాలను కూడా వ్యతిరేకించవచ్చునని, సంఘటిత పోరాటాల ద్వారా మార్పులు చేసుకో వచ్చునని ప్రజలలో గొప్ప విశ్వాసం ఏర్పరిచింది. సామాజిక కార్యకర్తలు, ఇతర ప్రజల కేసుల విషయంలో కోర్టులు ప్రకటిస్తున్న తీర్పుల మీద కూడా దీని ప్రభావం పడినట్లు అర్థమవుతున్నది. ఈ ఫలితాలు ఉద్యమాన్ని ఒక చారిత్రాత్మక ఉద్యమంగా నిరూపించడమే కాకుండా పాలక వర్గాలు దేశాన్ని సమస్యల సుడిగుండంలో నెడుతున్న దానిని వ్యతిరేకించడంలో ఒక గొప్ప మార్గదర్శకం కూడానూ.

పలు రాష్ట్రాలకు వ్యాపించిన రైతు ఉద్యమాలు, డిల్లీ సరిహద్దులలో దాదాపు ఎనిమిది నెలలుగా సాగిన సుదీర్ఘ శాంతియుత ధర్నాలలో 550 మందికి పైగా రైతులు ప్రాణ త్యాగాలు చేసారు. ఈ ఉద్యమం ఎన్నో సవాళ్ళను ఎదుర్కొంది. అన్నింటికంటే పెద్ద సవాలు సుదీర్ఘ కాలం పాటు ప్రజా ఉద్యమాన్ని చివరివరకూ విజయవంతంగా కొనసాగించగలగడం. ఈ ఉద్యమం దేశంలోనే సుదీర్ఘకాలం పాటు కొనసాగిన అతి పెద్ద ప్రజా ఉద్యమంగా పేరు సంపాదించుకుంది. నిరవధికంగా ఉద్యమాన్ని కొనసాగించడం రైతు నాయకులకు పెద్ద సవాలుగా ఉండింది. రైతాంగ మనుగడే ప్రశ్నార్థకమవుతున్న పరిస్థితులలో ఉద్యమాన్ని కొనసాగించడమొక్కటే మార్గమని నాయకులు రైతులను సమాధానపరిచారు. కొత్తగా తెచ్చిన మూడు వ్యసాయ చట్టాల ద్వారా రైతుల భూములన్నీ అదానీ, అంబానీ లాంటి పెద్ద కార్పోరేట్ శక్తుల పరమవు తాయని రైతులు విశ్వసించారు. మూడు చట్టాలు ఉపసంహరించుకునేంత వరకూ, ప్రభుత్వం ప్రతి సంవత్సరం 23 పంటలకు ప్రకటిస్తున్న మద్దతు ధరలను చట్టబద్ధం చేసేంత వరకూ పోరాటం కొనసాగించాలని ప్రతినబూనారు. దీని మీదట సంయుక్త కిసాన్ మోర్చా ప్రతినిధులతో జరిగిన చర్చలలో చట్టాలకు సవరణలు చేయగలం కానీ మొత్తంగా ఉపసంహరించుకునే ప్రసక్తే లేదని ప్రభుత్వం మొండికేసింది.

22 జనవరి, 2021న జరిగిన ఈ చర్చల తర్వాత సుదీర్ఘ కాలం చర్చలలో ప్రతిష్టంభన కొనసాగింది. ఈ పరిణామం కొంతమంది యువ ప్రతినిధులలో ఆగ్రహాన్ని రగిలించింది. దానికి తోడు కొంతమంది బిజెపి నాయకుల రెచ్చగొట్టే ప్రకటనల పర్యవసానంగా పోరాటాన్ని శాంతియుతంగా నడపడం కష్టమనిపించింది. పంజాబు, హర్యానా, పశ్చిమ ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని కొన్ని చోట్ల బిజెపి కార్యకర్తలకు భారతీయ కిసాన్ యూనియన్ కార్యకర్తల మధ్య జరిగిన ఘర్షణల కారణంగా ఉద్రిక్త పరిస్థితులు చోటు చేసుకున్నాయి. అయినప్పటికీ ఢిల్లీ సరిహద్దులలో మూడు చోట్ల జరుగుతున్న ఉద్యమ స్థావరాలలో నిరసన శాంతియుతంగానే కొనసాగింది. రోజులు గడిచే కొద్దీ నిరసనకారులు పెరుగుతూనే ఉన్నారు. సహాయ సహకారాలు పెరుగుతూనే ఉన్నాయి.

ధర్నా ప్రాంతాలలో తీవ్రంగా వీస్తున్న చలిగాలులు, వాతావరణాల కారణంగా జరుగుతున్న రైతుల మరణాలు, ధర్నా స్థావరాల నుంచి తమ గ్రామాలకు పోయి రావడంలో జరిగిన రోడ్డు ప్రమాదాలలో ప్రాణాలు కోల్పోతున్నవారు, ధర్నా స్థావరాలకు వచ్చిన తరువాత ఆరోగ్య సమస్యలతో మరణించే వారి సంఖ్య పెరగసాగింది. చాలామంది మృతవీరులు కుటుంబాలలో జీవనాధారమైన వారు కాగా మరికొన్ని కుటుంబాలలో పెద్దవారు ఉన్నప్పటికీ కుటుంబాలను పోషించే శక్తి లేని వారు. ఆ

కుటుంబాలకు పునరావాసం ఏర్పాటు చేయడం ఒక తీవ్రమైన సమస్యగా మారింది. ఈ కుటుంబాల విషయంలో రైతు సంఘాలు ఇంకా ఏ నిర్ణయం తీసుకోలేదు. అందుకు తగిన వనరులు కూడా లేవు. ఈ విషయమై రైతు సంఘాలు నిర్ణయాలు తీసుకోవాల్సి ఉంది. ఈ సమస్యను ఎక్కువగా కొన్ని స్వచ్ఛంద సంస్థల మీదనూ, కుటుంబాలలోఉన్న కుటుంబ సభ్యుల మీదను వదిలేసారు.

ఈ రకంగా చనిపోతున్నవారి సంఖ్య పెరిగే కొద్దీ కుటుంబ సభ్యులలోనూ, ఉత్సాహంగా ఉద్యమంలో పాల్గొంటున్న యువకుల్లోనూ ఆగ్రహావేశాలు పెరగసాగాయి. దీనికి తోడు బిజెపిలో ఉన్న కొంత మంది అత్యుత్సాహపరులు ఢిల్లీ సరిహద్దులలో శాంతియుతంగా జరుగుతున్న ధర్నా శిబిరాలను బలవంతంగా ఎత్తివేయించాలని ప్రభుత్వం మీద ఒత్తిడి పెంచడం మొదలుపెట్టారు. దీనితో ఉద్యమకారులపై ప్రభుత్వం పోలీసులు, ఇతర రక్షక దళాల చేత సామూహిక నిర్బంధం ప్రయోగించే అవకాశం ఏర్పడింది. మరొక ప్రధాన సమస్య ప్రభుత్వాలు ఉద్యమ నాయకులు, కార్యకర్తలపై కేసులు నమోదు చేస్తూ ఉంటే కేసులను వాదించడానికి లాయర్లను నియమించుకోవలసి రావడం. పంజాబు, హర్యానా రాష్ట్రాలలో బిజెపి నాయకుల సభలను రైతులు అడ్డుకుంటూ ఉంటే కేసులు పెరుగుతూనే ఉన్నాయి.

ఏది ఏమయినప్పటికీ ఈ ప్రాంతాలలో ప్రజలలో ఉద్యమం పట్ల విశ్వాసాలు పెరిగాయి. ముఖ్యంగా ఉద్యమం తరువాత నూతన వ్యవసాయ చట్టాలు గనుక రద్దుపరిస్తే దేశంలో రైతులు ఎదుర్కొంటున్న వ్యవసాయ సంక్షోభాలను రైతు సంఘాల నాయకులు పరిష్కరించగలరన్న నమ్మకం కూడా పెరగసాగింది. అయితే ప్రస్తుతం వ్యవసాయ సంక్షోభాన్ని పరిష్కరించే కార్యాచరణ ఏదీ రైతు సంఘాల నాయకత్వం వద్ద లేదు. ఇది మేధావుల మధ్య భిన్నాభిప్రాయాలకు దారితీస్తున్నది (ప్రీతం సింగ్ 2021). ఇంతే కాకుండా కొంతమంది రైతు నాయకులు (దియోల్ 2021) పంజాబు, యు.పి.లలో ఫిబ్రవరి, 2022లో జరుగబోయే ఎన్నికలలో పోటీ చేయాలనుకుంటున్నారు. అయితే సంయుక్త కిసాన్ మోర్చా నాయకులలో ఏకాభిప్రాయం కుదరలేదు. కొన్ని సమస్యలు క్షణికావేశాలకు, విచ్ఛిన్నకర ధోరణులకు సంబంధించినవి. వీటి పట్ల నాయకులు అప్రమత్తతో వ్యవహరించాల్సి ఉంది.

సుదీర్ఘ కాలం ఉద్యమంలో పాల్గొన్న యువకులలో సహనం అడుగంటిపోయి ఎన్నికలలో పాల్గొంటున్న రాజకీయ పార్టీలన్నింటి పైనా క్రోధం పెంచుకుని ఉన్నారు. ఈ క్రోధం ఎక్కువలో ఎక్కువగా బిజెపి మీద, జాతీయ స్థాయిలో NDA మిత్రపక్షాల మీద ఉంది. ఈ పాటికే కొన్ని ప్రాంతాలలో బిజెపి యువనాయకులు భారతీయ కిసాన్ యూనియన్ల మధ్య పంజాబులోని అభోర్, బర్నాలా, రాజ్‌పురలోనూ, హర్యానాలోని సిర్సాలోను ఘర్షణలు చోటు చేసుకున్నాయి. ఈ ప్రదేశాలలో కొంతమంది బిజెపి నాయకులు శాంతియుతంగా నిరసన తెలుపుతున్న ఉద్యమకారులను రెచ్చగొట్టే విధంగా ప్రకటనలిస్తూ సభలు నిర్వహించే ప్రయత్నాలు చేసారు. రైతులు కూడా శాంతియుత నిరసనల పరిధిని అతిక్రమిస్తూ ఆవేశంలో వారితో స్వల్ప ఘర్షణలకు దిగారు. ఇటువంటి విషయాల పట్ల జాగ్రత్త పడకపోతే హింసా ధోరణులు ప్రబలే అవకాశం ఉంది. దీనివల్ల శాంతి సహనాలతో విజయవంతంగా నడుస్తున్న ఉద్యమానికి నష్టం జరిగే ప్రమాదముంది.

ఏది ఏమయినా ఉద్యమం అద్భుతమయిన విజయాలను స్వంతం చేసుకున్నది. అనేక వ్యవసాయేతర వర్గాల నుంచి కూడా మద్దతు సంపాదించుకోగలిగింది. వీరిలో వ్యవసాయ, కర్మాగార కార్మికులు, ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు, బ్యాంకు ఉద్యోగులు, రచయితలు, కళాకారులు, విద్యార్థులు, చిన్న చిన్న వ్యాపారులు, కమీషన్ ఏజంట్లు, యువకులు, మహిళలు, లాయర్లు, మాజీ ఉన్నతాధికారులు, మాజీ పోలీసు అధికారులు ఉన్నారు. అధిక సంఖ్యలో స్వచ్ఛంద సంస్థలు వైద్య సదుపాయాలు, న్యాయ సహాయాలు, మృతవీరుల కుటుంబాలకు జీవనోపాధులు కల్పించడంలో ముందున్నాయి. ఉద్యమం వివిధ మతాలు, కులాలు, ప్రాంతాలకు చెందిన వారి మధ్య, స్త్రీ పురుషుల మధ్య ఒక ఆచరణాత్మక సమానత్వ సంస్కృతిని అభివృద్ధి చేసింది. నూతన సరళీకరణ అభివృద్ధి చట్రానికి ప్రత్యామ్నాయంగా ఉద్యమం కొత్త ఆలోచనలను ప్రజలలో రేకెత్తించింది. సమాజంలో సానుకూలాభివృద్ధికి గల వివిధ రకాల అవకాశాలను గురించి అవగాహన కలిగించింది. ప్రజానుకూల గ్రామీణ జీవితాలను మెరుగుపరిచే విధంగా వ్యవసాయ సంక్షోభం, భూగర్భ జల వనరుల సంరక్షణ, దిగజారుతున్న ప్రకృతి వనరుల సంరక్షణ లాంటి సమస్యల పరిష్కారానికి ఒక కొత్త ఆలోచనా దృక్పథాన్ని పరిచయం చేసింది. కొత్త ఆలోచన విధానం, శాంతియుతంగా సాగుతున్న ఉద్యమం ప్రవాసీ పంజాబీల మద్దతును పొందగలిగింది. అంతర్జాతీయ స్థాయిలో రాజకీయ నాయకుల, మేధావుల అభిమానాన్ని సంపాదించింది. ఉద్యమపు సానుకూల ఫలితాలు దేశంలోనూ, విదేశాల్లోనూ రాబోయే కాలాల్లో గుర్తుండిపోతాయి. ముఖ్యంగా గుర్తు పెట్టుకోవాల్సిన విషయమేమంటే ఉద్యమం తాను నిర్దేశించుకున్న లక్ష్యాల మీదనే దృష్టిని కేంద్రీకరించి శాంతియుత నిరసనను కొనసాగించడం. బయటి నుంచి ఉద్యమ విచ్ఛిన్నానికి పాలక వర్గాలు ఎన్ని విధాలుగా కుట్రలు, నిర్బంధాలు, రెచ్చగొట్టడాలు చేసినప్పటికీ, అంతర్గతంగా ఉద్యమాన్ని ఏ విధంగా నడపాలన్న దాని మీద వస్తున్న భిన్నాభిప్రాయాల కుదుపులన్నింటినీ తట్టుకోగలిగిన సామర్థ్యాన్ని ఉద్యమం అభివృద్ధి చేసుకుంది. సహనం కోల్పోతున్న యువతరాన్ని సముదాయిస్తూ, కలసి ఆందోళనల్లో పాల్గొంటున్న రైతు సంఘాలలోని తిరుగుబాటు శక్తులను అందరిని కలుపుకుంటూ ఏకోన్ముఖంగా ఉద్యమాన్ని నడపగలగడమే అసలయిన విజయం.

★★★★★